

Barbara Chudzicka

Hanna Drzewiecka-Krawczyk

Jak rozmawiać z uczniami i rodzicami o emocjach dzieci i młodzieży w kryzysie?

Z BARBARĄ CHUDZICKĄ ROZMAWIA HANNA DRZEWIECKA-KRAWCZYK

HANNA DRZEWIECKA-KRAWCZYK: Pani Dyrektor, wśród wielu rodzajów kryzysów, kryzys psychiczny dziecka lub nastolatka jest prawdopodobnie doświadczeniem, które obserwuje Pani w swojej pracy najczęściej. Co według Pani może przeżywać i czuć dziecko/nastolatek będący w kryzysie emocjonalnym?

z zaburzeń psychologicznych, problemów w relacjach rówieśniczych czy rodzinnych bądź rozwijających się chorób psychicznych. Bardzo ważną rolę w tym trudnym dla nastolatka czasie pełnią najbliżsi; to od nich dziecko wymaga zrozumienia, akceptacji, towarzyszenia i – co bardzo ważne – niebagatelizowania tego, co w tej chwili dla niego jest końcem świata.

BARBARA CHUDZICKA: Każdy z nas mierzył się z różnymi problemami wieku dojrzewania, buntem, zaprzeczeniem, zasadą, w które wtłacza nas społeczeństwo. Sytuacje kryzysowe czy traumatyczne, a co za nimi idzie emocje, o których istnieniu czasami nie mieliśmy pojęcia, są doświadczeniami bardzo trudnymi, ale to właśnie dzięki nim możemy uczyć się radzenia sobie w takich sytuacjach, panowania nad nimi oraz nazywania uczuć. Kryzys emocjonalny może mieć różne podłoże, wynikające np.

Najczęściej nastolatki w kryzysie mówią o lęku, smutku, osamotnieniu i ogromnym zagnębieniu, zwykle idzie za tym złość i gniew wobec całego otaczającego świata, a w szczególności złości i gniew względem dorosłych. Młody człowiek nie widzi w tym stanie optymistycznej perspektywy swojego funkcjonowania i ucieka do różnych czynności, mających przynieść ukojenie. Najczęściej pojawiają się narkotyki, doświadczenia seksualne, kradzieże, przemoc fizyczna, psychiczna oraz próby

JAK ROZMAWIAĆ Z UCZNIAMI I RODZICAMI O EMOCJACH DZIECI I MŁODZIEŻY W KRZYSIE?

samobójcze. Do kryzysu emocjonalnego przyczynia się powszechnie stwierdzenie o dorastaniu i buncie, ale niejednokrotnie może towarzyszyć temu sytuacja kryzysowa, będąca zapalnikiem. Odwołując się do Czestawa Czabały, sytuacja kryzysowa charakteryzuje się tym, że jest to zdarzenie nieprzewidziane, zwykle występujące nagle i wymagające zastosowania nowych sposobów radzenia sobie, gdyż dotychczasowe okazują się niewystarczające.

Z czym zmagają się rodzice w obliczu kryzysu psychicznego dziecka? Jakie emocje mogą im towarzyszyć w tym czasie? Co pokazują Pani praktyka i obserwacje?

Rozróżniłabym dwie sytuacje. Pierwsza to taka, kiedy dziecko jest diagnozowane od jakiegoś czasu i jego rodzice mieli przestrzeń i czas na konfrontację z faktem, że ich dziecko przeżywa kryzys emocjonalny, psychiczny, że rozwinęła się np. choroba psychiczna, czego konsekwencją jest leczenie. Istotnym elementem terapii dziecka jest objęcie terapią również rodziców. Druga sytuacja to taka, kiedy w przypadku nagłego kryzysu psychicznego, który tworzy nową sytuację dla całej rodziny, bardzo często spotykamy się z wyparciem bądź zaprzeczeniem u rodziców, gdyż ciężko jest im przyjąć informację o chorobie bądź zaburzeniu czy kryzysie, który mógłby wynikać z zaniedbań rodzicielskich lub błędów wychowawczych. W takich sytuacjach poczucie winy niejednokrotnie przystania potrzebę zaopiekowania się sobą, aby być wsparciem dla dziecka. Sytuacja kryzysowa dziecka, stan psychiczny utrzymujący się przez dłuższy czas sprawia, że nadrzędnym celem w funkcjonowaniu rodziny staje się zapewnienie bezpieczeństwa dziecku, a co za tym idzie, na drugi plan schodzi szkoła, zajęcia dodatkowe czy inne zamierzenia, co dla rodziców jest często trudne z racji oczekiwań, jakie stawiali swoim pociechom. Z moich obserwacji wynika, że istnieje grupa rodziców, która nawet w sytuacji rozpoznania choroby bądź wystąpienia nagłego kryzysu emocjonalnego u dziecka nie jest w stanie zmniejszyć oczekiwań co do edukacji czy kolejnych osiągnięć.

Czy zdarza się, że rodzic lub dziecko „podpalają lont”, bo ich potrzeby są niezaspokojone, a towarzyszące im emocje są zbyt silne? Jak wówczas zareagować?

Z takimi sytuacjami mierzymy się głównie w kontekście dzieci. Wychowankowie w naszej szkole mają przestrzeń do nazywania i przeżywania długo tłumionych emocji oraz innych problemów, czego wynikiem mogą być stany depresyjne przejawiające się poczuciem smutku, obniżonym nastrojeniem, utratą zainteresowania wszelkimi działaniami, spadkiem energii, zaburzeniami snu, utratą wiary w siebie. Takim odpaleniem lontu może być uświadomienie sobie problemu, konfrontacja z nim oraz świadomość konieczności zmierzenia się z nim. Konfrontacja z sytuacją kryzysową jest wyjściem ze strefy własnego komfortu i wymaga od dziecka wysiłku oraz mobilizacji do poradzenia sobie z emocjami i przeżyciami.

W sytuacji niepokojących zachowań, jakie obserwujemy u dzieci w szkole, właściwa komunikacja jest niezbędna do prawidłowego rozpoznania sytuacji. W przypadku zachowań zagrażających zdrowiu lub życiu wskazana jest spokojna rozmowa z dzieckiem, powiadomienie rodziców oraz wezwanie służb medycznych.

Komunikacja interpersonalna nauczyciela jest podstawą jego pracy, którą należy kształtować przez całe życie zawodowe. Jej celem jest stworzenie fundamentu do budowania poczucia bezpieczeństwa, akceptacji i zrozumienia, dzięki czemu będziemy posiadać narzędzia do pierwszej pomocy dziecku w kryzysie. Komunikacja ta polega przede wszystkim na bezwzględnym i bezwarunkowym zaakceptowaniu ucznia, jego problemów, trudności i indywidualności. To szanowanie granic dziecka i nienarzucanie mu swoich pomysłów rozwiązań. Towarzystwo dziecku bez zalewania go dużą ilością pytań, a urealnianiem tego, co tu i teraz, może stworzyć dziecku bezpieczne warunki do przeżywania trudnej sytuacji. To również nazywanie spraw po imieniu, opisywanie faktów, zadawanie pytań wprost.

**BARBARA CHUDZICKA
HANNA DRZEWIECKA-KRAWCZYK**

W wielu szkołach można spotkać uczniów przeżywających kryzys emocjonalny/psychiczny. Jak może wyglądać i na czym może polegać wspierająca rola pracowników oświaty w odniesieniu do samego dziecka i jego rodziców? Co możemy zaoferować dzieciom/młodzieży i ich rodzicom w systemie oświatowego wsparcia?

Pamiętajmy, że szkoła powinna być bezpiecznym i przyjaznym środowiskiem dla dziecka, ukazującym kierunek, ale nie może pełnić funkcji terapeutycznej. System sprawia, że to pedagodzy spędzają z dzieckiem najwięcej czasu. Umożliwia to wnikliwą obserwację zmian w zachowaniu i funkcjonowaniu dziecka. Koniecznym elementem wydaje się tu być systematyczna współpraca z rodzicami/prawnymi opiekunami w formie wsparcia i uzyskania specjalistycznej pomocy, pokierowanie ich do odpowiedniej instytucji (np. poradni psychologiczno-pedagogicznej, Centrum Pomocy Rodzinie, Poradni Zdrowia Psychicznego itp.) Obecnie wiele szpitali czy ośrodków leczenia zdrowia psychicznego organizuje bezpłatne spotkania dla rodziców (ale również pracowników oświaty), które mogą posłużyć za wskazówki w pracy z dzieckiem. Pedagogizacja rodziców jest zatem ważnym elementem pracy szkoły. Każdy wychowawca klasy powinien być w stałym kontakcie z pedagogiem i psychologiem szkolnym, ale również z wieloma instytucjami, jak np. kuratorzy sądowi.

Jak w Pani praktyce wygląda współpraca z rodzicami dzieci i młodzieży? Co służy wzmocnieniu tej współpracy, co się sprawdza?

W przypadku mojej szkoły priorytetem jest proces zdrowienia i terapia. Dydaktyka jest elementem wspierającym ten proces. Na spotkaniach z rodzicami przedstawiamy te priorytety, które regulujemy z lekarzami oraz psychologami pacjentów. Ważnym elementem jest neutralne traktowanie rodzica, tj. nieobwinianie go za zachowanie, chorobę lub inne problemy dziecka, skupienie się na mocnych i dobrych stronach dziecka, budowanie atmosfery zrozumienia i szacunku. Zdarza się

jednak, że mamy do czynienia z rodzicami, którzy sami są chorzy lub zaburzeni psychicznie, a to może wpływać na funkcjonowanie całego systemu rodzinnego oraz jakość współpracy ze szkołą.

Jakie są Pani obserwacje dotyczące wypalenia rodzicielskiego? Co Pani zauważa w kondycji rodzin przeżywających kryzys emocjonalny własnego dziecka?

Z mojej perspektywy, z perspektywy szkoły szpitalnej, wypalenie rodzicielskie jest spowodowane w głównej mierze lękiem, poczuciem bezradności – zarówno z powodu sytuacji zdrowotnej dziecka, jak i często uciążliwych objawów chorobowych. Choroba dziecka rzutuje na cały system rodzinny – organizacyjny i emocjonalny. Dlatego ważne jest wsparcie całej rodziny nie tylko rozmową, ale często też terapią psychologiczną. Rodzicom dzieci znajdujących się w kryzysie emocjonalnym bardzo często brakuje przestrzeni na zajęcie się sobą, co przekłada się na ich obraz rodzica jako niewystarczająco dobrego. Zanim rodzic zaakceptuje rzeczywistość, niejednokrotnie długo ucieka w zaprzeczenie i wyparcie, co może doprowadzić do nieświadomego odrzucania dziecka, jak również ma ogromny wpływ na relacje rodzic – dziecko.

Czasami pierwsza rozmowa wspierająca, pierwsze SOS. jest potrzebne dziecku na terenie szkoły. W jaki sposób prowadzić rozmowy wspierające z dziećmi i młodzieżą w kryzysie psychicznym/emocjonalnym? Na co w takiej rozmowie nauczyciel, wychowawca, pedagog szkolny winien zwrócić szczególną uwagę?

Zwerbalizować troskę, chęć pomocy oraz to, że chcemy dziecko zrozumieć. Zadawać pytania wprost. Nie oceniać. Nie wyciągać na siłę informacji. Umożliwić chwilowe milczenie, jeśli jest potrzebne. Sama rozmowa z uczniem to sposób na poznanie jego trudności, przeżyć i emocji. Przeprowadzona w atmosferze bezpieczeństwa sama w sobie stanowi rodzaj wsparcia i pomocy.

JAK ROZMAWIAĆ Z UCZNIAMI I RODZICAMI O EMOCJACH DZIECI I MŁODZIEŻY W KRYZYSIE?

W jaki sposób Państwa szkoła odpowiada na kryzys zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży? Jakie działania podejmuje Państwo w zakresie wsparcia zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży? Czy któreś z nich można według Pani wykorzystać w szkole powszechnej?

Specyfiką naszej szkoły jest to, że każdy uczeń jest w kryzysie psychicznym bądź w zaostzonych objawach chorobowych. Nasza wiedza z zakresu procesu terapeutycznego pozwala nam na indywidualizowanie podejścia do potrzeb i możliwości dziecka. Podstawową i najważniejszą cechą szkoły, którą kieruję, jest jej funkcja terapeutyczna, a proces dydaktyczny jest wsparciem dla procesu zdrowienia. Nie odwrotnie. To, z czego wychodzimy w naszej pracy, to bezwarunkowa akceptacja każdego dziecka, jego możliwości poznawczych, trudności i problemów. To także indywidualizacja procesu nauczania dla każdego ucznia, tzn. rozpoznanie jego indywidualnych zasobów i deficytów oraz właściwy dobór metod i form pracy. Bezwarunkowy szacunek do dziecka. Ponadto – empatia oraz zrozumienie dziecka z poziomu jego przeżyć, nie z poziomu przeżyć dorosłego. Do tego potrzebna jest u nauczyciela elastyczność, dystans do siebie. Na pewno system oświatowy nie ułatwia pedagogom tego zadania. Na przykład szkoły ponadpodstawowe muszą walczyć o liczebność uczniów, stawiane są przed nimi wymagania rankingowe, zdawalność egzaminów zewnętrznych itp. Obserwujemy, że bardzo często uczniowie bardziej wrażliwi, z różnego rodzaju trudnościami w nauce, nie mają szansy się tam odnaleźć ze względu na presję. W szkole masowej kryzys emocjonalny można rozpoznać po obserwacji niektórych symptomów, takich jak na przykład wygląd zewnętrzny ucznia, reakcje niewerbalne, sposób mówienia czy poruszania się, a zwłaszcza zachowanie i koncentracja uwagi. Niestety, z mojego doświadczenia wynika, że niejednokrotnie umyka to uwadze nauczycieli z racji liczebności klas czy też braku umiejętności, uważności nauczyciela. Ważne zatem jest szkolenie nauczycieli z zakresu problemów współczesnej młodzieży, zagadnień psychologii rozwojowej, ale także z umiejętności interpersonalnych.

Jakie są według Pani potrzeby, a jakie możliwości wspierania nauczycieli pracujących z uczniami i rodzicami w kryzysie emocjonalnym?

Najważniejszym elementem wsparcia dla nauczycieli w szkołach masowych jest wiedza i szkolenia, mogą to być np. spotkania ze specjalistami na co dzień współpracującymi z młodzieżą w kryzysie: psychiatrami, psychologami, suicydologami, terapeutami zajmującymi się interwencją kryzysową. Szkolenia te mają na celu, prócz poszerzenia wiedzy na temat chorób i zaburzeń psychicznych, wzmacnianie w nauczycielach empatii wobec bardzo młodego człowieka. Niezmiernie ważną funkcją dyrektora jest także praca nad wzmocnieniem nauczycieli.

Czy według Pani superwizje dla szkolnych specjalistów i nauczycieli pracujących z uczniami w kryzysie oraz ich rodzicami to potrzeba dzisiejszych czasów i współczesnej szkoły?

To nie tylko potrzeba, ale przede wszystkim podstawa, aby móc zapewnić nauczycielom emocjonalnie bezpieczne warunki pracy, weryfikację podejmowanych działań oraz ich skuteczność. Ważne jest, aby nauczyciele byli dojrzałymi, gotowymi i otwarci na wgląd w siebie i by mieli gotowość do pracy nad ewentualnymi ograniczeniami. Nauczyciel, jako dobry dorosły, powinien być wiarygodny. Trudno jest pracować z młodzieżą w przestrzeniach, w których samemu ma się ogromne trudności i zaniedbania emocjonalne.

Jak wygląda proces współpracy Państwa szkoły z innymi instytucjami, które mogą wspomagać proces zdrowienia dziecka i stanowić wsparcie dla jego rodziców? Czy któreś z rozwiązań można przenieść na grunt współpracy szkoły masowej z takimi instytucjami?

BARBARA CHUDZICKA HANNA DRZEWIECKA-KRAWCZYK

Nasi uczniowie są przede wszystkim pacjentami szpitala i to z tej instytucji otrzymujemy informacje o ewentualnym dozorze kuratora. Sami, ze względu na specyfikę szkoły, nie nawiązujemy współpracy z instytucjami, chyba że zostanie to ustalone z lekarzami/ordynatorami oddziałów. Szkoły powszechnie, otrzymując informacje o procesie diagnostycznym czy terapeutycznym, powinny być w regularnym kontakcie z rodzicami oraz, jeśli to możliwe, z instytucją, w której przebywa dziecko bądź z tą, w której toczy się proces terapeutyczny dziecka.

Kwestia potrzeby leczenia psychiatrycznego dziecka bywa czasami nadal tematem tabu; często – w obawie przed społeczną stygmatyzacją. Co z Pani perspektywy jest w tym aspekcie ważne?

W dalszym ciągu istnieje zjawisko lęku rodziców przed stygmatyzacją z tej racji, że dziecko przebywa w szpitalu psychiatrycznym bądź leczy się u lekarza psychiatry. W związku ze skalą zjawiska występowania zaburzeń psychicznych i kryzysów emocjonalnych wśród uczniów przed szkołą stoi zadanie oswojenia tematu oraz przeciwdziałania tej stygmatyzacji. Myślę, że w dobie szybko zmieniającego się świata i rzeczywistości bardzo ważna jest edukacja pedagogów, ale również otwieranie ich wrażliwości i umysłu na potrzeby i indywidualność innych. Warto też, aby każdy nauczyciel zadał sobie pytanie, czy w sytuacji, kiedy statystycznie co czwarte dziecko przeżywa kryzys emocjonalny, w tym ma myśli samobójcze, wyścig w rankingu złotych tarcz ma naprawdę sens. Czy nie jest tak, że sukces danej szkoły jest okupiony po prostu cierpieniem innych? I nie mam na myśli ograniczania treści nauczania czy deprecjonowania nauki, ale dobrze by było, aby w każdej szkole było miejsce dla ucznia zdolnego, przeciętnego i takiego, który ma problemy natury psychologicznej. Dodatkowo istotnym problemem, z którym mierzy się dzisiejsza szkoła, jest grupa rówieśnicza. Przed rodzicami, ale i szkołą stoi trudne zadanie uwrażliwienia młodego człowieka na potrzeby kolegów czy koleżanek, kształtowanie umiejętności reagowania na sytuacje trudne, asertywności, która nie będzie równoważna

z odrzuceniem przez rówieśników. Warto informować młodzież, do kogo w najbliższym otoczeniu może zwrócić się o pomoc. Pamiętajmy też, że reakcje osób dorosłych są modelowe dla dzieci i młodzieży. To, czy będą one pełne szacunku, zrozumienia i empatii, przekłada się na reakcje naszych uczniów w przyszłości. Szacunek i zrozumienie każdego ucznia i jego indywidualności oraz potrzeb jest kluczem do budowania obrazu dobrego dorosłego, który może być powiernikiem.

Dziękuję za rozmowę. •

BARBARA CHUDZICKA – z wykształcenia pedagog specjalny w zakresie pedagogiki resocjalizacyjnej i leczniczej, a także ratownik i instruktor wodny. Ma ponaddwudziestoletnie doświadczenie w pracy z dziećmi i młodzieżą z zaburzeniami i chorobami psychicznymi. Od 2020 roku dyrektor szkoły szpitalnej w Józefowie. Prywatnie mama trójki dzieci, miłośniczka motocykli, literatury skandynawskiej i aktorka teatru amatorskiego.

HANNA DRZEWIECKA-KRAWCZYK – nauczyciel konsultant ds. psychologiczno-pedagogicznej pomocy szkole w Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli Wydział w Płocku